

SZAKKÉPZÉS ÉS DEMOGRÁFIA

MAGYARORSZÁGON AZ ISKOLARENDSZERNEK A KÖVETKEZŐ évezred első fél évszázadát is a demográfiai hullámok nyomása alatt kell átvészelnie. Ha optimistábbak lennénk, azt írnanék: továbbra is ilyen hullámokat kell *ellensúlyoznia*, de elég valószínű – sajnos –, hogy utódainknak is meg kell majd elégedniük a pusztá “átvészéléssel”.

Minden aktualitása ellenére nem foglalkoznánk e témával, ha nem a szakmunkásképzés kutatásához fognánk hozzá.[†] Mivel pedig e téren az eddigi egyetlen átfogó kutatás a hetvenes évek első felében készült,[‡] amikor az ún. Ratkó-gyerekek érték el a középfokú oktatási intézményeket, a kutatók nem térhettek ki a demográfiai probléma elől. Most, amikor a Ratkó-gyerekek gyerekei lépnek ugyanabba a korba – és ugyanazokba az iskolákba –, mi sem kerülhetjük meg a szakmunkásképzés és a demográfiai hullám összefüggéseit. Ha pedig a szakmunkásképzés kutatása továbbra is ugyanolyan ciklusokban jut majd eszébe a megfelelő döntéshozóknak, mint a törvényhozási úton történő születésszabályozás,* akkor legközelebb a Ratkó-dédunokák hullámát vizsgálhatja egy új szociológus-generáció a szakmunkásképzésben.

A szakmunkásképzés második országos kutatása 1992 őszén indult, amikor az aktuális demográfiai hullám még nem futott át a középfokú iskolákon, a rá vonatkozó adatok pedig még kevésbé futottak át az adatgyűjtő és -publikáló intézményeken. Arra tehát *nincs módunk*, hogy két demográfiai hullám lefutását szabatosan összehasonlítsuk, erre még kb. három évet várni kell. Mivel azonban a hetvenes évekbeli és a kilencvenes évekbeli szakmunkástanuló kutatás összehasonlíthatóságát valamilyen szinten biztosítani akarjuk, ez pedig nem lehetséges az összehasonlítás feltételeinek tisztázása nélkül, nem térhettünk ki a demográfiai kérdés elől sem.

[†] *Liskó Ilona* (Oktatáskutató Intézet) és *Csákó Mihály* (ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet) vezetésével indult országos kutatás, amelyet a MűM-ön keresztül a *Világbank* finanszíroz. A kutatási jelentés nyersfalgalmazványa 1993 végére készül el.

[‡] Az első országos szakmunkástanuló kutatást *Gaszó Ferenc*, *Ferge Zsuzsa*, *Pataki Ferenc*, *Tánczos Gábor* és *Várhegyi György* indította, az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete és az MTA Szociológiai Kutatóintézet részvételével. Az előbbi intézet kutatói elsősorban a szakmunkástanulók kérdőíves és interjú adatfelvételét és az adatok elemzését végezték, az utóbbi pedig az intézmények tanárait, valamint a tanárok és tanulók időmértékét vizsgálta. A kutatás eredményeit tartalmazó munkák egy részét az irodalomjegyzékben feltüntettük. Nem részletezzük viszont a Csákó–Liskó disszertációja alapján készült publikációkat.

* E ciklusoknak mind az egybeesése, mind hosszának azonossága káros: a kutatásra gyakrabban, a törvényes beavatkozásra inkább ritkábban volna szükség.

Korrekción és következtetés

Az első szakmunkástanuló vizsgálat eredményeinek publikálása során Csákó–Liskó (1982) nyilatkozik a leghatározottabban a szakmunkásképzés és az akkori demográfiai hullám közötti kapcsolatáról:

„A minőség előtérbe állítása (az 1969. évi szakmunkásképzési reform fő célkitűzése. – *CS.M.–B.B.*) ugyanis időben egybeesett egy demográfiai hullámmal, amelyet a kormány az oktatási rendszernek azon a csatornáján kívánt átterjeszteni, amely mind a költségek, mind a későbbi munkaerő-szerkezet szempontjából a legoptimálisabbnak tűnt (a fizikai munkaerő hiánya közepette): a szakmunkásképző intézeteken. Ezekon így olyan hullám futott át 1965 és 1975 között, amelynek csúcán több mint 220 ezer tanulót képeztek a korábbi és későbbi alig 165 ezerrel szemben.” (*Csákó–Liskó 1982, 181. p.*)

A szerzőkben már régebben kialakult ez az álláspont. 1978-ban pl. így jellemezték a szakmunkásképzés feltételeinek fejlesztésére tett erőfeszítések eredményeit:

„A tanárok száma az 1966/67-es tanév óta folyamatosan nő. Az egy tanárra jutó tanulók száma már 1969/70-ben – *a demográfiai hullám csúcán* – a “bűvös” 70 alá esett, s azóta – *a demográfiai tényezők hatására is* – folyamatosan csökken...” (Kiemelés *CS.M.–B.B.*) (*Csákó–Havasné 1979, 28. p.*)†

Álláspontjuk azonban – bármily tetszetős is – *figyelmetlenség*en alapul, amelyet hosszú elemző munkájuk során észre kellett volna venniük. Mivel dolgozataik elég nagy érdeklődést keltettek, az is csoda, hogy kritikusaik sem rótták fel nekik mind-egyedül ezt a hibát.

A szakmunkástanulók létszáma 1965 és 1975 között valóban úgy változott, ahogyan írták: az 1964/65-ös tanévben 163.892 volt, öt év alatt, 1969/70-re elérte a 223.750-es csúcst, majd 1975/76-ra ismét 164.581-re csökkent. De vajon tényleg 1969/70-ben volt-e a demográfiai hullám csúcsa? Rekonstruáljuk a demográfiai adatsort a statisztikai évkönyvekből (I. tábla).‡

Az adatok azt mutatják, hogy a szakmunkástanulók létszáma akkor tetőzött, amikor a demográfiai hullám még csak éppen elérte a középiskolás kort. A hullám középiskolai átfutásának idején a szakmunkástanulók létszáma monoton csökkent.

Ha elnézzük is a szerzőknek, hogy az akkori kormány szándékairól anélkül nyilatkoztak, hogy adataik lettek volna róla, azt határozottan ki kell mondanunk, hogy *1969 és 1973 között a szakmunkásképzés nem szolgált a demográfiai hullám vezető csatornájaként*. Sőt, inkább kirekesztette falai közül ezt a hullámot: míg 1969/70-ben a 15–17 évesek 42,2%-a tanult ebben az iskolatípusban, addig a következő évben

† *Havas Gáborné* csak az első országos szakmunkástanuló kutatás eredményeinek rendszeres közzétételétől kezdve publikál *Liskó Ilona* néven. Ez volt az utolsó publikációja, amelyet Havas Gábornéként jegyzett.

‡ Forrás: KSH Statisztikai évkönyv; Tanérvnyitói statisztikai tájékoztató. Szakmunkásképzés, MÜM, évenként. A továbbiakban külön nem jelölt statisztikai adat ugyanezekből a forrásokból származik.

már csak 39,2%-a, 1971/72-ben a hullám csúcsának csak 35,6%-a, és csak egy 33,8%-os mélypont után kezdett ismét emelkedni az arány. De még az újabb emelkedés is azt jelentette, hogy 1973/74-ben, amikor a megfelelő korosztály létszáma pontosan az 1969/70. évre esett vissza, a szakmunkásképző intézetek 7,2%-kal kevesebb tanulót fogadtak közülük, mint öt évvel korábban.

I. TÁBLA

A 15–17 éves korosztály és a szakmunkástanulók létszáma 1969 és 1974 között

Év	Korosztály	Szakmunkástanulók
1969	530.000	223.750
1970	569.353	223.238
1971	593.381	211.279
1972	581.938	196.583
1973	530.711	185.633

Új megállapításunkból két további következtetés adódik. Az egyik az, hogy a szakmunkásképzés feltételeinek javulása, amelyet Csáková–Havasné (1978) kimutatott, jobb magyarázatot nyer, hiszen nem a demográfiai tényezők ellenére jött létre, hanem éppen kirekesztésükkel. Ha egyre kevesebb tanulót vettek fel, miközben a tanárok száma folyamatosan nőtt,[†] akkor nem csoda, hogy csökkent az egy tanárra jutó tanulók száma. Mivel a képzés feltételeinek elemzése nem tartozik jelen témánkba, ezt a szálát más alkalommal követjük tovább.

A másik következtetés azonban nagyon is témánkba vág, és így szól: ha nem a szakmunkásképző iskolák vezették le a demográfiai hullámot, akkor *az innen "hiányzó" gyerekeket máshol kell megtalálnunk.*

Nyomozás egy és egynegyed millió után

Elég furcsa lenne, ha a középiskolák töltötték volna be ezt a funkciót, amelyet a szakmunkásképző határozottan elutasított... De ne kövessük el még egyszer ugyanazt a hibát, nézzük az adatokat (lásd a II. táblát).

Valóban, a középiskolák nem voltak annyira elutasítók a demográfiai hullámmal szemben, mint a szakmunkásképzők, de azért nem is fogadták be. Enyhe csökkenési tendencia látható a létszámokban. Ha különválasztjuk a két középiskola létszámadatait, azt látjuk, hogy a gimnázium éppolyan kirekesztően viselkedett, mint a szakmunkásképző, s ezt a hatást a szakközépiskolák enyhítették. (Lásd az I. ábrát.)

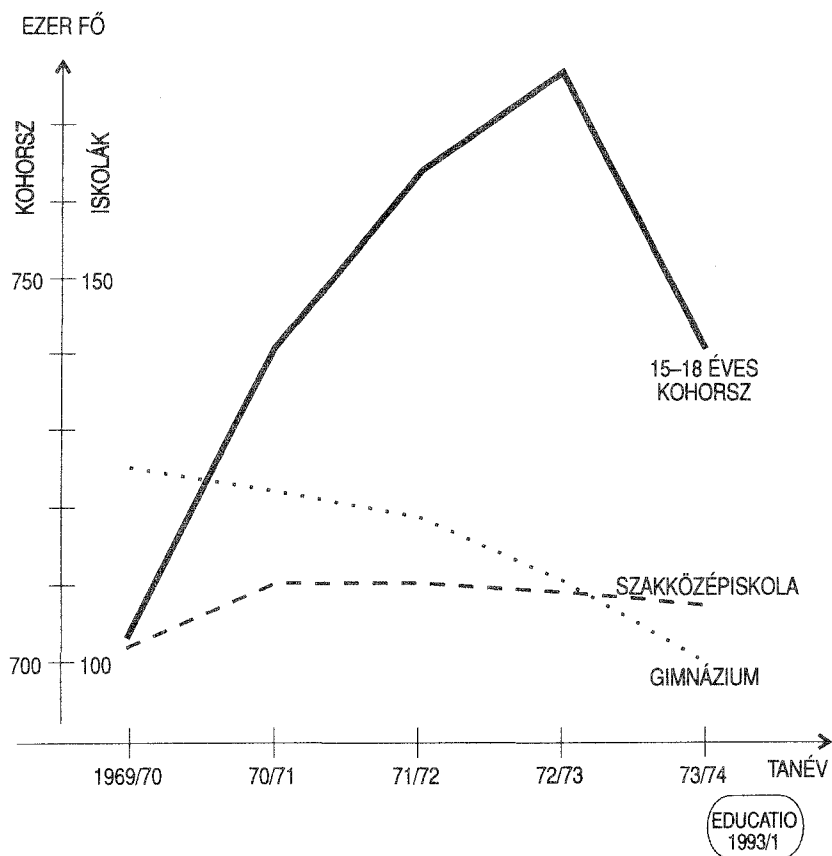
[†] A főhivatású elméleti tanárok száma, amire Csáková–Liskó (1978) hivatkozik, 1968/69-ben 2.860, 1973/74-ben 3.830 volt, és a hetvenes évek során végig növekedett.

II. TÁBLA

A 15–18 éves kohorsz† és középiskolások száma 1969 és 1974 között

Év	Kohorsz	Középiskolások
1969	706.000	230.802
1970	741.450	233.291
1971	764.153	228.749
1972	772.319	219.112
1973	738.010	212.734

1. ÁBRA

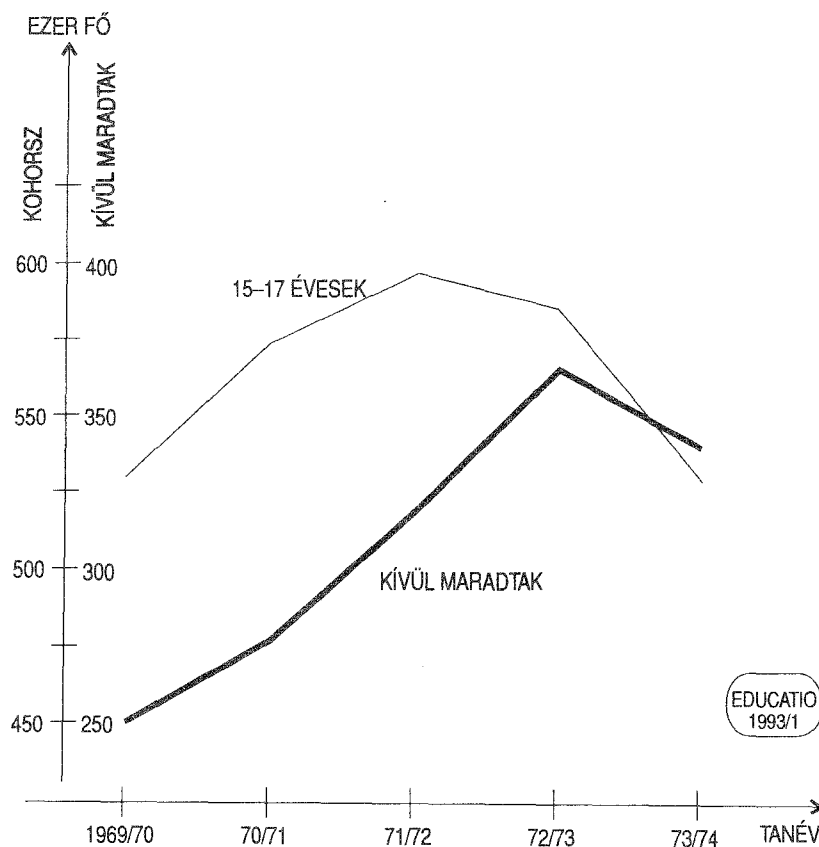
A 15–18 éves kohorszok, valamint a gimnazisták és szakközépiskolások létszáma 1969 és 1974 között

† Itt természetesen négy évet kell figyelembe vennünk, míg a szakmunkásképző iskolák esetében csak hármat.

A szakközépiskolai létszámok alakulását látva adhatjuk meg a maga igazságát a szakmunkásképzőnek is, hiszen a szakképzés minőségének emelése, amelyet 1969-ben célul tűztek ki, nem egyszerűen a hároméves képzés javítását jelentette, hanem azt, hogy egy sor ún. *elméletigényes* szakmát a szakközépiskolákba helyeztek át, és négyéves képzésben kezdték oktatni. Alaposabb vizsgálat nélkül nem hagyhatjuk tehát rajta a szakmunkásképzőn az elzárkózás bélyegét – az alaposabb vizsgálatra azonban több idő kell, hiszen a szakmák adatainak részleteibe kell menni.

2. ÁBRA

A 15–17 éves kohorszok és azok, akik nem jártak középfokú iskolába, 1969 és 1974 között

Ami azonban a demográfiai hullám iskolai kezelését illeti, megállapíthatjuk, hogy az iskola *mint rendszer* leginkább közömbös volt a demográfiai hullám iránt. A

középfokú intézményekbe a demográfiai hullám átfutása alatt összesen kevesebb tanulót vettek fel, mint korábban, s csupán ezeknek a két szakképző iskolatípus közötti átcsoportosítása okozza azt a látszatot, hogy az iskolatípusok eltérő mértékben “érzékenyek” a demográfiai problémákra. A középfokú iskolák nem töltötték be “demográfiai funkciót”.

Ezek után már nem sok hely marad, ahol megtalálhatjuk a keresett fiatalokat. A szakiskolák létszámalakulását ugyan nem vizsgáltuk meg, de volumenük köztudottan elenyésző a keresett fiatal népességéhez képest. Hova jártak hát ezek a fiatalok? Talán egyszer valaki kinyomozza útjaikat. Az biztosnak látszik, hogy ezek nem az iskolába vezettek.

A 2. ábra alsó görbéje alatt meghúzódó egy és negyed millió ember ma 35–41 éves és többségük valószínűleg ma is szakképzetlen. Vajon hányan van még közülük munkája? Nem térünk át a munkanélküliek kutatására, csak azt jelezzük, hogy a múlt mulasztásai messze hatnak. Fordítsuk inkább arra a figyelmünket, hogy az iskola ma hasonlóképpen érzéketlen-e a demográfiai változások iránt, mint húsz évvel ezelőtt.

Tények és kérdőjelek

A szakmunkásképzés demográfiai funkciójára vonatkozó tételt mindenesetre vizsgáltjuk:

„... a 90-es évek elején érte el a középiskolákat a demográfiai csúcs, és ezt ezúttal is a szakmunkásképzőknek kellett volna levezetni.” (Liskó 1992, 13. p.)

Liskó (1992) adataiból az is valószínűnek látszik, hogy ezúttal tényleg a szakmunkásképzés, illetve általában az alacsonyabb presztízsű középfokú iskolatípusok iránt nőtt meg a társadalmi igény. Sajnos teljes bizonyosságot még nem kaphatunk, mert az 1991-es adatok is csak részlegesen állnak rendelkezésünkre e cikk írásakor. Országos szinten az 1990/91. tanévig követhetjük az idősoros adatok alakulását.

III. TÁBLA

A középfokú iskolákban tanulók és a megfelelő kohorszok létszáma 1986 és 1991 között

Év	15–17	Szmk	15–18	Szakközép-iskola	Gimnázium
1986	443.719	175.228	586.449	131.687	105.194
1987	440.282	177.191	588.719	133.792	105.976
1988	439.809	186.796	588.014	139.897	108.440
1989	445.184	201.702	591.643	157.194	116.317
1990	480.512	209.371	621.006	168.445	123.427

A rendelkezésünkre álló adatsorban az új demográfiai hullám csak az utolsó sorban jelenik meg, ott szökik fel a kohorszok létszáma. Ez a változás egy bővülőben lévő

középfokú oktatást talál – mint látható, mindhárom iskolatípusban rendre nőnek a létszámok már 1990 előtt is –, és megjelenésére minden iskola újabb létszámnöveléssel reagál. Mutatószámokkal kifejezve szemléletesebben követhető e folyamat (lásd IV. tábla).

IV. TÁBLA

A középfokú iskolák és a megfelelő kohorszok létszám-növekedési indexei 1986 és 1991 között (%)

Csoport	1986	1987	1988	1989	1990
15–17	100	99,2	99,1	100,3	108,3
Szmk	100	101,1	106,6	115,1	119,5
15–18	100	100,4	100,3	100,9	106,3
Szakközépiskola	100	101,6	106,3	119,4	127,9
Gimnázium	100	100,7	103,1	110,6	117,3

A legkisebb ugrást a szakmunkásképző intézetek létszámában, a legnagyobbat a szakközépiskolákban találjuk. Ha ehhez hozzávesszük, hogy 1991-ben a szakmunkásképzők indexe 116,8%-ra csökkent, miközben a szakközépiskoláké 135,9-re, a gimnáziumoké pedig 123,9-re nőtt,[†] ez arra int, hogyha a túljelentkezés valóban a szakmunkásképzőkben bizonyulna is a legnagyobbaknak, ez az iskolatípus kevésbé rugalmasan reagál az igényre, mint a másik kettő. Az okok további vizsgálatot igényelnek.

Az biztos, hogy a középfokú iskolák viselkedése első megközelítésben nem olyan a kilencvenes évek demográfiai hullámával szemben, mint a hetvenes évekével szemben volt. Míg akkor létszámcsökkenéssel reagáltak, most létszámnöveléssel (lásd a 3. ábrát)

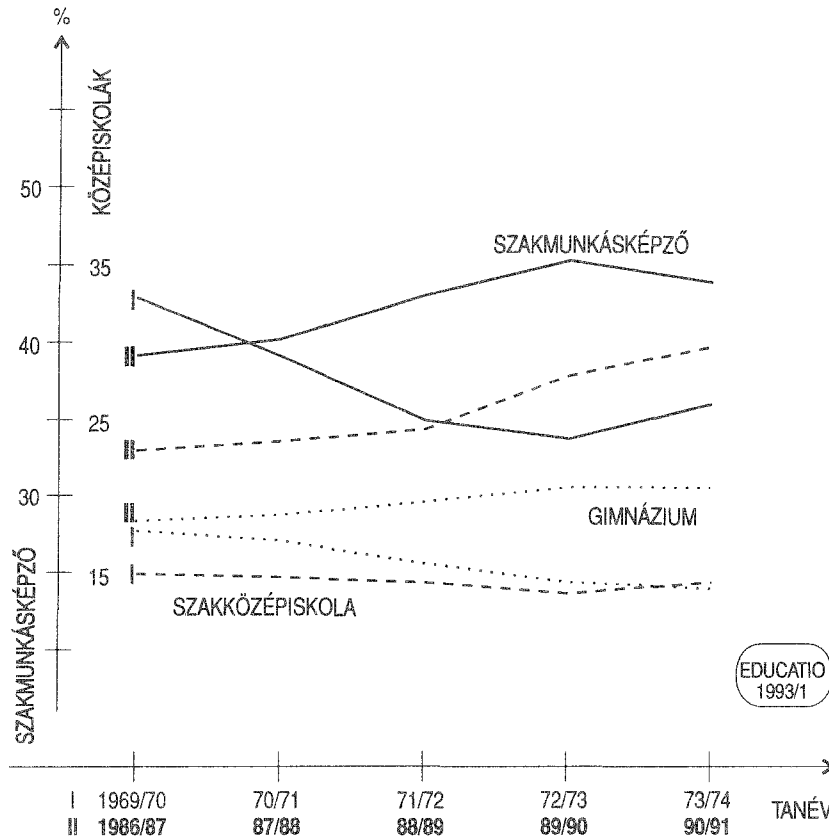
Egyedül a szakmunkásképző iskola görbéje törik lefelé az 1970. évihez hasonlóan, így egyelőre nem kizárt, hogy hasonlóan fog folytatódni is. A teljes képet 1994 végén vagy inkább 1995 elején láthatjuk.

Nemcsak az időleges adathiány miatt kell óvatosnak lenni következtetéseinkben. Még ha az iskolai létszámok rendszeres növekedését látjuk is majd végig a demográfiai hullám átvonulása idején, pusztán e számokból akkor sem következtethetünk az iskolarendszer viselkedésére, esetleges “demográfiai funkciójára”. A növekedés előállhat a helyi, alkalmi adaptív viselkedések összegződéséből is, sőt egy egészen más megfontolásokat követő általános fejlesztési koncepcióból is. A kérdés végleges eldöntéséhez tehát nem-statisztikai módszereket is igénybe kell majd venni.

[†] A kohorszok növekedését erre az évre még nem tudtuk kiszámítani, ezért nem szerepeltettük az adatot a táblában.

3. ÁBRA

A középfokú iskolatípusok tanulójának merítési aránya a megfelelő kohorszok százalékában, I: 1969 és 1974 között, II: 1986 és 1991 között

A szakmák létszámváltozásai

Nem folytathatjuk itt témánkat anélkül, hogy ne lépnénk be a szakmunkásképzés belső viszonyaiba. Vizsgálódásunk közvetlen célja egyrészt a húsz évvel ezelőtti és a mai szakmunkásképzés összehasonlítása, másrészt az egyes szakmák és szakmacsoportok eltérően viselkedhetnek a demográfiai nyomással szemben, ami feltétlenül figyelemre méltó lehet. Ha az áteresztő funkció tétele igaz lenne, akkor elsősorban

az ún. "belépő szakmák" blokkjának (Csákó–Liskó 1978)[†] lehetne ilyen funkciója, figyelembe véve a demográfiai hullámot okozó nagyobb gyerekszaporulat társadalmi eloszlásának sajátosságait is.[‡] Az V. tábla a szakmacsoportok létszamarányainak változását mutatja a két összehasonlított időszakban.

V. TÁBLA

A szakmacsoportok létszámmutatójának változása 1969 és 1974, valamint 1986 és 1991 között (%)

Szakmacsoport	1969=100				1986=100			
	1970	1971	1972	1973	1987	1988	1989	1990
Bányászat	84	69	55	47	103	93	84	78
Kohászat	110	92	85	82	108	116	144	158
Gépgyártás	103	94	84	76	101	125	139	146
Egyéb vas-fém	113	93	83	71	96	91	78	74
Villamosipar	100	92	82	77	97	104	114	120
Műszeripar	97	90	84	80	101	100	97	86
Építőanyag	146	124	121	129	89	98	112	127
Vegyipar	97	89	79	76	103	113	117	113
Faipar	107	98	85	79	102	108	112	132
Papírpar	95	96	86	83	103	118	131	121
Nyomdaipar	124	128	127	108	103	118	131	121
Bőripar	93	78	64	61	102	111	118	119
Ruhaiipar	95	90	88	90	102	106	112	117
Szolg. ipar	104	94	85	79	101	108	113	124
Építőipar	97	92	86	81	99	75	81	84
Mezőgazdaság	70	69	67	63	100	103	113	117
Élelmiszer	109	120	122	122	105	113	126	130
Kereskedelem	117	126	125	123	104	112	121	123
Vendéglátás	115	125	124	120	98	101	102	101
Szállítás, Hírközlés*					115	125	124	120

*Ez a szakmacsoport az első időszakban még nem szerepelt külön. Az összehasonlítás ezért nem vihető végig ezen a szinten. A táblázat a tendenciák jelzésére és összevetésére alkalmas, a szakmacsoportoknak a két időszak közötti követésére nem.

1969 és 1974 között csak kevés szakmacsoport mutatott növekedést. (Még a stagnálást jelző 100 értékek is mind fölfelé kerekítettek.) A növekedés feltételezhető okai között inkább a gazdaság tercier szektorának bővülése gyanítható azonnal, semmint a demográfiai nyomás.

[†] A fogalom definíciójához lásd még Csákó–Liskó 1979, 55–63. p. A társadalmi szakmablokkok fogalmát egyébként sikerrel alkalmazták további elemzéseikben is.

[‡] A születésszám az alsó rétegekben nagyobb, és ugyanezek a rétegek tudják a legkevésbé kivédeni a szülésre szorító intézkedéseket is. A képzésben viszont az ő gyerekeik számára elsősorban a "belépő" szakmák érhetők el.

A második időszakban ellentétes képet látunk: alig van olyan szakmacsoport, amelyik nem növeli tanulóinak létszámát. Feltűnő viszont, hogy a nagyipar akkóriban már egyre erősebben jelentkező válságtünetei ellenére messze kiemelkedik a kohásztanulók és a gépipari tanulók létszámának növekedési aránya. Ezzel szemben a modern ipar fogalmához sokkal erősebben kötődő műszeripar az erősen szűkülők között van.

A legtöbb növekvőben lévő szakmacsoport az arányát is növeli a szakmunkásképzésen belül, a legtöbb visszahúzódóban lévő szakmacsoportnak pedig az aránya is csökken. Mind a két időszakban van azonban egy-két kivétel. A hetvenes évek elején a ruhaipari tanulók száma csökken ugyan, de kevésbé az összes tanulónál, így a szakmacsoport aránya 0,5%-kal nő. Az ennél csekélyebb aránynövekedést stagnálásnak tekinthetjük. A nyolcvanas évek végén a vendéglátó-ipari szakmák tanulóinak száma kis mértékben növekszik ugyan (lásd az V. táblát), arányuk azonban csaknem egy százalékkal csökken a szakmunkásképzés egészén belül. A vegyipari és a ruhaipari képzésben épp csak annyira nő a létszám, hogy lépést tart a szakmunkásképzés egészének növekedésével.

A szakmacsoportok tanulólétszámának viselkedését mindkét időszakban meglepőnek nevezhetjük. A nyolcvanas évek végén különösen feltűnő, hogy minden olyan szakma bővülőben volt, amelyek a makrogazdasági prognózisok szerint képtelenek valamilyes foglalkoztatási biztonságot nyújtani a szakmunkás-bizonyítvánnyal, ezzel szemben stagnáltak vagy összehúzódtak olyan szakmák, amelyeknek a gazdasági előrejelzések alapján perspektívát lehetett jósolni. Ebből a szempontból a vendéglátóipar viszonylagos stagnálása szorul a leginkább magyarázatra, hiszen a nemzetközi kapcsolatok fellendülése, az idegenforgalom húzóágazattá válása (és nyilvánítása) nem a rendszerváltás után történt.

A két időszak összehasonlításából úgy tűnik, hogy ezek a különösségek valószínűleg a "régi rendszerre" jellemző tendenciák és a rendszerváltás, illetve a hozzá vezető válság kölcsönhatásából adódnak. Így az utóbbi húsz év alatt a szakmacsoportok jelentős része növelte tanulóinak létszámát, de különösen azok, amelyek a könnyűipar és a terciér szektor körébe tartoznak. (Lásd a VI. táblát.)

A bányászat, az építőipar és a vegyipar csökkenése a gazdaság struktúraváltásával magyarázható. Ezek mellett csak olyan szakmacsoportok tanulólétszáma csökkent jelentősen, amelyeknek egy részét ma már szakközépiskolában oktatják (elsősorban a műszerész szakmákat). A növekedési tendenciák sorsa azonban kérdéses, hiszen a demográfiai hullámon kívül egy másik demográfiai tényező is befolyásolhatja őket: a szakmát tanuló lányok aránya. A könnyűipar és a szolgáltatás fejlődése jelentős részben rájuk támaszkodott, a rendszerváltás után azonban szervezett kulturális ellenhatás lépett fel a nők társadalmi helyének újraértékelésére, amely befolyásolhatja a szakmunkásképzésben megfigyelt tendenciákat is.

Az induló országos kutatásnak választ kell majd adnia arra a kérdésre, hogy a) fennmaradtak-e ezek a tendenciák a politikai és gazdasági rendszerváltás, valamint a demográfiai hullám hatásai közepette; b) ha igen, milyen okok hozták létre és

tartják fenn őket; c) ha nem, miért jöttek létre átmenetileg és milyen tendencia váltotta fel őket.

VI. TÁBLA

A szakmacsoportok nagyság szerinti rangsora, növekedési indexe 1973 és 1990 között, valamint a lányok aránya tanulók között

Rangsor 1991/92	Szakmacsoport	Index 1990 (1973=100)	Lányok % 1991/92
4.	Ruhaipar	221,8	98,3
6.	Faipar	171,1	0,1
12.	Bőripar	166,3	76,2
11.	Élelmiszer	156,5	41,5
5.	Szolgáltató ipar	139,1	62,2
16.	Építőipar	132,5	66,7
2.	Kereskedelem	130,6	79,7
7.	Vendéglátás	115,3	43,8
14.	Kohászat	113,7	0,8
1.	Gépgyártás	105,7	0,9
19.	Papíripar	105,0	40,4
15.	Nyomdaipar	100,5	54,3
10.	Textilipar	100,4	97,3
8.	Villamosipar	93,9	1,7
9.	Mezőgazdaság	88,5	40,0
3.	Építőipar	84,0	0,0
18.	Bányászat	83,7	–
17.	Vegyipar	69,6	70,9
13.	Műszeripar	58,7	10,5
20.	Egyéb vas-fém	30,3	58,1

Összefoglalás

Megállapíthatjuk, hogy a szakmunkásképzés a hetvenes évek elején nem szolgált a demográfiai hullám levezetésére, sőt egyes szakmák vagy szakmacsoportok sem töltöttek be ilyen szerepet. A szakmunkásképzés volumene mindvégig csökkenőben volt, ami legalább részben az elméletigényes szakmák szakközépiskolákba való áttelepítéséből következett.

A demográfiai hullám levezetésének funkcióját egyik középfokú iskolatípus sem látta el, akár voltak ilyen kormányelképzelések, akár nem. A középfokú iskolázás lassú növekvő trendje éppen akkor tört meg és fordult határozottan csökkenő trendbe, amikor a demográfiai hullám elérte a középiskolás kort. Az iskolarendszer mint rendszer a hetvenes évek demográfiai hullámával szemben legalábbis közömbösnek – ha nem elutasítónak – tekinthető.

A nyolcvanas évek második felében a középfokú oktatás volumene valamennyi iskolatípusban egyértelműen növekvőben volt. Az új demográfiai hullám belépésekor a növekedés mértéke fokozódott, ha nem is olyan arányban, hogy a középfokú iskolázási rátát szinten tudja tartani. Az egyetlen kivétel ebben a tekintetben a szakmunkásképző, amely nem mutat pozitív reakciót a demográfiai hullám megjelenésekor, növekedése inkább lassul egy kicsit.

Feltűnő, hogy a szakmunkásképzésen belül a nyolcvanas évek második felében azok a szakmák növekednek a leggyorsabban, amelyeknek felvevőpiacát leginkább fenyegeti a gazdasági válság, a potenciális vagy éppen deklarált húzóágazatok szakmáit azonban egyre kevesebb vagy stagnáló számú tanuló tanulja.

A szakmacsoportok létszámának és egymás közötti arányainak változása az összehasonlított időszakok között olyan változásokon ment át, amelyek várhatóan erős demográfiai, gazdasági, társadalmi és kulturális hatásokba ütköztek vagy ütköznek vagy fognak ütközni a rendszerváltás nyomán. A most indult kutatásnak fontos feladata, hogy megállapításokat tegyen ezek alakulásáról.

CSÁKÓ MIHÁLY & BENYÓ BÉLA

IRODALOM

- CSÁKÓ MIHÁLY & HAVAS GÁBORNÉ (1978) A szakmunkásképzés helyzete. In: Gál Róbert (Ed) *Szakmunkásképzésünk helyzete*. Bp., Táncsics.
- CSÁKÓ MIHÁLY & LISKÓ ILONA (1978) Szakmunkásképzés és társadalmi mobilitás. In: Pártos Ferenc (Ed) *Az ipari tanulók világa*. Bp., ILV.
- CSÁKÓ MIHÁLY & LISKÓ ILONA (1979): *A szakmunkástanulók társadalmi determinációja a hetvenes években*. Kandidátusi értekezés.
- CSÁKÓ MIHÁLY-LISKÓ ILONA (1982): A magyar szakmunkásképzés rendszere és társadalmi meghatározói. *Medvetánc*, 2-3.
- GAZSÓ FERENC & CSÁKÓ MIHÁLY & HAVAS GÁBORNÉ (1975) *A szakmunkásképzés néhány társadalmi összefüggése*. Bp., Társadalomtudományi Intézet.
- FERGE ZSUZSA (Ed. et ali.) (1976, 1979) *Pedagógusok és tanulók a szakmunkásképzésben, I-II*. Bp., MTA Szociológiai Kutatóintézet.
- LISKÓ ILONA (1992) *Rendszerváltás az iskolákban*. Bp., Oktatókutatató Intézet (Kutatás közben, 179).
- ZSURZS MÁRIA (1978) Adalékok a magyar szakmunkásképzés történetéhez. *Társadalomtudományi Közlemények*, 4.